

ԲԱՆԱՍԷՐ ԵՒ ՀՆԱԳԷՏ
ՏԻԱՐ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔԻՒՐՏԵԱՆ,
ԱՆԴԱՍ
Ս. ՂԱԶԱՐԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԱՃԱՌԻՆ

Բանասէր եւ հնադէտ Տիար Յարութիւն Քիւրտեան 55 տարի է լիբեր ժրջան աշխատակից մըն է «Բազմավէպ»ի, ուր 1921 թուականէն ասդին ստորագրած է 114 յօդուած, որոնցմէ 19ը երկարաշունչ յօդուածաշարքեր են, արժէքաւոր ուսումնասիրութիւններ. ունի նաեւ 152 գրախօսական. համագումար՝ աւելի քան 950 էջ:

Բայց Յ. Քիւրտեան հարիւրաւոր այլ յօդուածներ, ուսումնասիրութիւններ ու գրախօսականներ հրատարակած է նաեւ բազմաթիւ այլ ամսաթերթերու մէջ, ինչպէս են. «Հանդէս ամսօրեայ», «Սիոն», «Հասկ», «Անահիտ», «Հայաստանեայց Եկեղեցի», «Հայրենիք», «Շողակաթ», «Անդաստան», «Հայ Բոյժ», «Վէմ», «Տարօնի արծիւ», «Էջմիածին», «Յուսարբեր», «Բանբեր Մատենադարանի» եւն...: Անգլիերէն լեզուով ալ յօդուածներ ունի հետեւեալ պարբերականներուն մէջ. «Kansas Magazine Yearbook», «The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland», «Armenian Review», «Journal of the Royal Asiatic Society», «Journal of the American Oriental Society», «Print Collectors Quarterly», «Princeton University Library Chronicle», եւն...:

Այս ուսումնասիրութիւններէն կազմուած են քսանի չափ առանձնատիպ հատորիկներ. ունի նաեւ կարեւոր այլ հրատարակութիւններ, որոնց ցուցակը պիտի տանք ստորեւ ամբողջութեամբ:

Բանասէր Յ. Քիւրտեանի նախասիրած ճիւղերն եղած են, ժամանակագրական կարգով, զաղութներու եւ յատկապէս Պուլկարա-հայ զաղութի պատմութիւն, միջնադարեան դրականութիւն՝ անյայտ երգիչներու եւ տաղերու յայտնութեամբ, բայց մասնաւորապէս ուսումնասիրած է հայ հին գեղարուեստը՝ մանրանկարչութիւն, արծաթագործութիւն, փայտափորագրութիւն, դորզաշինութիւն, յախճապակեգործութիւն...: Մեծ հետաքրքրութիւն ցոյց տուած է

Յ. ՔԻՒՐՏԵԱՆ

օտար ճանապարհորդներու ուղեգրութիւններուն՝ Հայաստանի մասին, եւ զանազան առիթներով՝ ծանօթացուցած է զանոնք հայ շրջանակներուն, օգտաշատ թարգմանութիւններով։ Նախասիրութիւն մըն ալ ունեցած է հայ անուանի գործիչներու մասին պատմական եւ տոհմագրական ուսումնասիրութիւններու։

Բայց ամէնէն աւելի մեծ եղած է իր սէրն ու խանդաղատագին գուրգուրանքը՝ հայ ձեռագիրներու եւ հնութիւններու հանդէպ։ Իդմիբի աղիտալի հրդեհէն ետք իր բնակութիւնն հաստատած Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու Քանզաս նահանգը, բազմաթիւ ու բազմաժախտ ճանապարհորդութիւններով դէպի Եւրոպայի ու Միջին Արեւելքի զանազան երկիրները, հաւաքած է շուրջ 350 հայերէն ձեռագիր մատենաներ եւ ուրիշ բազմաթիւ հնութիւններ (յախճապակիներ, գորգեր, վարագոյրներ, կերպասներ, դիպակներ, արծաթեղէն ու պղնձեղէն առարկաներ), որոնց պրպտումով քաղած է ընդհանրապէս իր ուսումնասիրութիւններուն եւ յօդուածներուն նիւթերը, օգտագործելով յիշատակարաններ, վաւերագրութիւններ եւ այլ բազմաթիւ հում նիւթեր՝ հայ մանր արուեստներու վերաբերեալ։

Կրնանք անվարան վկայել թէ Յ. Քիւրտեան լրիւ օգտագործած է եւ շարունակ կ'օգտագործէ ձեռագիրներու իր հաւաքածոն. այդ հաւաքածոն իր կեանքն է ամբողջ, անկէ է իր բովանդակ սնունդը եւ պաշարը. ուրեմն՝ գերազանցօրէն կենսունակ հաւաքածոյ մը կըրնանք որակել իրենը, ուրկէ ամէն օր նոր լոյսեր կը ցոլան՝ հայ մշակութիւնի հորիզոնն ի վեր։ Անճառելի հրաշքը, ստեղծագործ զօրութիւնը մեր ձեռագիրներուն։

Ուրիշիթայի իր անձնական փոքրիկ Մատենադարանին մէջ գիշեր ու ցերեկ ճգնող Յ. Քիւրտեանը՝ ինքն է անոր Տնօրէնն ու Վարիչը, աշխատակիցն ու թեկնածուն, բանասէրն ու պրպտողը տընաջան։

Յ. Քիւրտեան քննած է Վենետիկի, Վիեննայի, Երուսաղէմի, Թաւրիզի, Էջմիածնի, Լոնտոնի, Տուպլինի եւ այլ նշանաւոր կեդրոններու հայկական յիշատակները եւ յատկապէս մանրանկարեալ ձեռագիրները։ Հոռմի դիւաններէն իսկ հաւաքած է կարեւոր վաւերագրութիւններ՝ հայ ազատագրական շարժումի եւ մեր Կաթողիկոսներուն Եւրոպայի հետ մշակած յարաբերութեանց մասին։

Իր բազմաթիւ ուղեւորութիւններուն շնորհիւ՝ բարեկամական ու գիտական սերտ կապեր հաստատած է Եւրոպայի, մանաւանդ Անգլիոյ, եւ բնականաբար՝ Ամերիկայի համալսարաններու արեւելագիտական կեդրոններուն հետ։ Յաճախ իր հայկական հնութիւններով ու ձեռագիրներով մասնակցած է մեծ ցուցահանդէսներու։

1960ին, Յ. Քիւրտեան մասնակցած է Արեւելագիտական միջազգ. 25րդ համաժողովին (Մոսկուա, 9-16 Օգոստ.), Անտիոքի Անսիզներու մասին հաղորդագրութեամբ մը, Բիւզանդագիտութեան բաժնին մէջ։

Մասնագէտ է Ամերիկայի հին շրջանի պատմութեան եւ կազմակերպած է անձնական ճոխ թանգարան մը՝ նախա-կողմբեան հնութիւններու, Ամերիկեան կառավարութեան ուղադրութիւնն ու տեւական հոգածութիւնը հրաւիրելով իր ձեռնարկին վրայ։

Տասը անգամ այցելած է Հայաստան. ամէնէն առաջ՝ 1931ին, եւ զբաղած է հայ ձեռագիրներու ուսումնասիրութեամբ, Էջմիածնի մէջ, խցակից ըլլալով Գարեգին Սրբազան Յովսէփեանցի, վաստակաւոր Սենեքերիմ Տէր-Յակոբեանի Մատենադարանապետութեան օրով։ Յաջորդաբար գտնուած է հայրենիք 1937ին՝ ընտանիքով, 1960ին, 1962ին, 1963ին, 1964ին, 1969ին, 1971ին, 1973ին եւ 1974ին. առիթ ունեցած է Մաշտոցի անուան Մատենադարանի սրահին մէջ դասախօսութիւն տալու եւ գիտարշաւներ կատարելու Հայաստանի հնախօսական աքանչելի վայրերը, մեծ բարեկամութիւն մշակելով Գիտ. Ակադեմիայի գիտնականներուն եւ գիտական ու բանասիրական կեդրոններուն հետ, որոնցմէ տեւականօրէն կը ստանար ամէն տեսակ կարեւոր հրատարակութիւններ։

Կը յիշեմ թէ ինչ մեծ խանդավառութեամբ կը խօսէր, ամէն անգամ Հայաստանէն վերադառնալուն, հայրենիքի բանասիրական յարաճուն վերելքին, հոն իր վայելած յարգալիւր վերաբերումին, նկատած հայագիտական նորանոր ձեռնարկներուն, հրատարակութիւններուն, եւ նոյնիսկ... գիտական իր վիճաբանութիւններուն մասին։

Յ. Քիւրտեան նախանձախնդիր եղած է միշտ հայ ձեռագիրներու եւ հնութիւններու պահպանութեան, բողոքած է յաճախ մեր արժէքները վաճառքով օտարին սեփականութիւն դարձնող ելոյթներուն դէմ. բացառիկ սէր ու գուրգուրանք ցոյց տուած է Միւթարեան մեր վանքին ու հոս պահպանուած մշակութային դանձրուն հանդէպ. յաճախ պաշտպան իսկ կանգնած է Ս. Ղազարի՝ հայ մամուլի էջերէն դատափետելով Միւթարեաններու դէմ անտեղի յարձակումներ եւ զրպարտութիւններ։

Յիսուն տարի է ի վեր, տարին գոնէ անգամ մը, մերթ նաեւ երկու, բացի պատերազմի շրջանէն, Յ. Քիւրտեան այցելած է Ս. Ղազար, Միւթարեան Հայրերու հետ սերտ կապեր մշակելով՝ Հացուներու, Ղազիկեաններու եւ Թորոսեաններու օրերէն, միշտ ցոյց տալով ջերմ հետաքրքրութիւն վանքին մէջ կատարուող բանասիրական ու մատենագիտական նոր աշխատանքներուն, «Բազմավէպ»ի յառաջագիմութեան, անոր բովանդակութեան եւ մինչեւ իսկ քաջալերելով անոր հրատարակութեան կանոնաւորութիւնը։

Բայց Յ. Քիւրտեանի ամէնէն ուրախ օրն եղաւ՝ երբ 1970ի Մայիսին տեսաւ Ս. Ղազարի նորակերտ ձեռագրատունը, իր բոլոր արդիական սարքերով. ու թէեւ ժամացոյցի աւաղելի անկանոնութեան մը հետեւանքով՝ 24 ժամով ուշացաւ բացման հանդէսին, սակայն

տասը տարիով երիտասարդացած զգաց ինքզինք՝ այդ հրաշակերտին դիմաց. արցունքով համբուրեց Վեհափառ Կաթողիկոս Վաղդէն Ա.ի կողմէ վանքին նուիրուած սրբատառ խաչքարը, նոր Զեռադրատան սեմին, եւ օրհնեց յիշատակը մեծահոգի բարերար Տիար Պօղոս Իսպէնեանի:

Այդ երջանիկ առիթով՝ Յ. Քիւրտեան խանդավառօրէն խոստացաւ իր բոլոր ձեռագիրներուն մանրաժապաւէն օրինակները տրամադրել վանքին, հայ Մշակոյթին ի սպաս դնելով տարիներու ժրջան աշխատանքով կազմած իր հաւաքածոն:

Դեկտեմբերի մեր հրդեհին դոյժը խռոված էր զինք. ու լացած էր՝ ինչպէս ջարդի ահաւոր օրերուն: Յաջորդաբար իմանալով լուրը ձեռագիրներու ողջ մնալուն, չնորհիւ մեծ բարերար Իսպէնեանի, գրեց վանք՝ թէ հայ ժողովուրդի, Ս. Ղազարու եւ հայ ձեռագիրներու պատմութեան մէջ անմահ պէտք է մնայ մեծահոգի այդ բարերարին անունը:

Աղէտէն ետք, իր անձնական հաւաքածոյին բոլոր հնատիպ գրքերը խոստացաւ նուիրել Ս. Ղազարի, մասամբ գոնէ ամօքելու համար մեր վիշտը, եւ քաջալեր կանգնելու մեր վանքի երիտասարդ սերունդի բանասիրական պրպտումներուն:

* * *

Ս. Ղազարի Հայկական Կաճառի Վարչութիւնը, Թարգման հանդիսանալով Միաբանութեան զգացումներուն, եւ բարձր դնահատելով բանասէր Յ. Քիւրտեանի նուիրումը Հայ Մշակոյթին, յատկապէս «Բազմավէպ»ի յիսնամեայ իր անխոնջ աշխատակցութեամբ եւ Միաբանութեան ի նպաստ կատարած երկարամեայ հրապարակագրական գործունէութեամբ, 1975 թուականի 6 Ապրիլի նիստով՝ որոշում՝ որ յաջորդաբար վաւերացուեցաւ Կաճառական ընդհանուր գումարումի մը ընթացքին, նոյն թուականի Ապրիլի 24ին, նախագահութեամբ Ուխտիս Գրպօ. Աբբահօր, Ս. Ղազարու Հայկական Կաճառի վարչական կազմին եւ վանքնակ բոլոր բանասէր ու Կաճառական Հայրերու ներկայութեան:

Այս ուրախ առիթով, կու գանք յայտնել բանասէր Յ. Քիւրտեանին՝ «Բազմավէպ»ի խմբագրութեան ամենաջերմ խնդակցութիւնները, մաղթելով իրեն արեւշատ ու քաջառողջ տարիներ, լաւագոյնս ծառայելու հայ մշակոյթին, որուն անխոնջ, անվերապահ եւ անշահախնդիր մշակն եղած է ան, Ամերիկայի յիսնամեայ իր պանդըխտութիւնը դնելով ամբողջապէս ի սպաս հայ գեղարուեստին ու հայ ձեռագիրներուն:

* * *

Բանասէր Յ. Քիւրտեան ծնած է Սիլիստրա (այն ատեն Ռումանիոյ Հողամաս) 1901ի Օգոստոս 9ին: Հայրը՝ Գառնիկ, 1896ի ջարդէն մազապուրծ, Երզնկայէն Ամերիկա ապաստանած, 1900ին կ'անցնի Սիլիստրայէն, ուր կու գայ նաեւ Յարութիւնի մայրը՝ Տիկ. Աղնիկ (ծն. Գաղանճեան, դուստր փաստաբան Յարութիւն Գաղանճեանի, որ ծանօթ է Երուսաղէմի Կառկուռի գետին դատով): Սիլիստրայէն ընտանիքով կ'անցնին Խրսովա, անկէ՝ Քոնստանցա, ուր կը ծնի Յարութիւնի քոյրը՝ Նուարդ (Նիւ Եորք ամուսնացած, հանգուցեալ Աբգար Տիլիգեանի հետ): 1908ին, կ'անցնին Իզմիր, ուր էին հօրենական պապերը եւ այլ պարագաներ: Իզմիրէն կ'երթան Երզնկա, իրենց հայրենիքը, ուր կը մնան շուրջ ինը ամիս, հուսկ դալու համար Կ. Պոլիս: Հոս, Յարութիւն կը յաճախէ նախ Իւսկիւտարի Ս. Խաչ Վարժարանը, ապա՝ Պէրպէրեան Վարժարանը, որուն տնօրէնն էր Շահան Պէրպէրեան, իսկ Վարիչը՝ Թաշճեան. ուսուցչական պաշտօնով հոն էին Նիկողոսեան, Զարիֆեան, Փիլիպպոսեան:

Եւրոպական պատերազմի նախօրեակին՝ Ոսկան Մարտիկեան, Օսմանեան պետութեան թղթատարական նախարար, մօտիկ ազգական Յարութիւնին՝ մօր կողմէ, խորհուրդ կու տայ հեռանալ Պոլսէն, ու ինք կ'ապաւինի Զուիցերիա: Յարութիւնի հայրը, սակայն, չի յաջողիր փախչիլ. կը բանտարկուի, ծանր չարչարանքներու կ'ենթարկուի. գրեթէ կիսամահ՝ կը յանձնուի Ս. Փրկիչ հիւանդանոցին, ուրկէ կ'ազատի ԲԺ. Նաւասարդեանի խնամքով, եւ առանց գոյքերու ընտանիքով կ'ապաստանի Պուլկարիա, Ֆիլիպէ:

Հոն երեւան կու գայ Յարութիւնի մէջ ապագայ հնագէտը. պատանին ժամանակը կ'անցընէ հին տապանադրեր, հայկական արձանագրութիւններ ընդօրինակելով: Իր մէկ զարմուհիին հետ (մօրաքրոջ դուստր) կը հրատարակէ ձեռագիր ամսաթերթ մը «Ապագայ», ուր յօդուածներ կը ստորագրեն Յովհ. Տէվէճեան, Վահրամ Արծրունի, Յ. Պապիկեան, Սարգիսեան, Զիթունի, Արամ Զարդգ, Գոհարիկ Աղարեան:

Պատերազմը լրանալուն՝ կը դառնան Պոլիս. կը բնակին Գընալը կղզի: Յարութիւն զարմանքով կը նկատէ որ փոքրիկ համբաւ մը Ֆիլիպէէն Պոլիս անցած է՝ իրմէ առաջ: Քիչ ետք կը սկսի վերհրատարակուիլ «Շանթ»ը, ազգային-գրական-գիտական-գեղարուեստական շաբաթաթերթը, Մերոժան Պարսամեանի խմբագրութեամբ. կը հիւրընկալուին «Ապագայ»ի լաւագոյն կտորները: «Շանթ»ի մէջ լոյս կը տեսնէ Յ. Քիւրտեանի անդրանիկ գրութիւնը, գրուած Գընալը, 1919ի Մայիս 20ին, Ազգաբար խորագրով, Յարութիւն քհն. Շմաւոնեանի եւ անոր ջանքերով Մատրասի մէջ 1794ին լոյս տեսած անդրա-

նիկ հայ ամսաթերթին մասին. տրուած է նաեւ Շմաւոնեանի նկարը (Շանթ, Դ. տարի, Նոր շրջան, Թ. 30, շաբաթ, 24 Մայիս 1919, էջ 346-347): Տարիներ ետք, Յ. Քիւրտեան ինք համեստօրէն «խեղճուկ գրութիւն» կ'որակէ այդ յօդուածը, որ սակայն շատ յատկանշական է, մանաւանդ ուսումնասիրութեան աղբիւրներու փոքրիկ ցուցակով, որ կը մատնանշէ պատանի սկսնակ բանասէրին հակումները, ընթերցումները:

Ութը ամիս Պոլիս մնալէ ետք, Յարութիւն կը յաջողի ամերիկեան անցագրով ընդմիշտ հեռանալ Վոսիորի ափերէն (հայրը՝ նախկին Ամերիկահայատակ): արդէն Ամերիկա անցած էր իր մօրեղբայրը, հանրածանօթ բժիշկ Վարադատ Գաղանճեան: Քանի մը տարի Յարութիւն կը մնայ Նիւ-Եորք, մինչեւ որ՝ Քեմալական շարժումէն ետք՝ ծնողներն ալ կը յաջողին անցնիլ Միացեալ Նահանգներ:

1923ին, Յ. Քիւրտեան կը հաստատուի Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու Քանզաս Նահանգի Ուիչիթա քաղաքը. յաջորդաբար կ'ամուսնանայ Օր. Ռէյչլը Ճոնսի հետ. երկու զաւակներն ալ՝ Հայկ եւ Գրիգոր 1948-1952ի շրջանին կը ղրկէ Վենետիկ, Մուրատ-Ռափայէլեանի մէջ հայերէն ուսանելու: Հայկ կ'ամուսնանայ Թեհրան-նաբնակ հայ օրիորդի մը հետ եւ կ'ունենայ երկու զաւակ:

Ուիչիթայի մէջ է որ Յ. Քիւրտեան հետզհետէ խորացուցած է իր հմտութիւնը՝ հնագիտութեան եւ դեղարուեստի պատմութեան մէջ, անընդհատ ընթերցումներով եւ մշտատեւ պրպտումներով. աւելի սորված է ձեռագիրներէն քան դպրոցէն. կազմած է անձնական տորներով: Տեւական կապեր մշակելով Հայրենիքի եւ Սփիւռքի իրմբադրութիւններուն, գրական կեդրոններուն եւ իր սիրելի վանքերուն հետ, հաւաքած է անթիւ գրքեր, թերթեր ու պարբերականներ, եւ օրը օրին հրատարակած է հմտալից գրախօսականներ՝ արժէքաւոր հրատարակութիւններու մասին:

Նամակադրական մտերիմ յարաբերութիւններ ունեցած է անուանի գրագէտներու եւ վաստակաւոր հայագէտներու հետ. այս տեսակէտով՝ շատ հարուստ է Յ. Քիւրտեանի դիւանը, ուր կը գտնենք բազմաթիւ նամակներ հետեւեալ ստորագրութիւններով. Արշակ Զօկոս Անթիլիասի) Յովսէփեանց, Եղիշէ Պտրք. Դուրեան, Թորգոմ Պտրք. Գուշակեան, Գարեգին Պտրք. Խաչատուրեան, Հ. Վարդան Հացունի, Հ. Ներսէս Ակիւնեան, Հ. Արսէն Ղազիկեան, եւն...: Արդէն իսկ նամակներու խոշոր հաւաքածոյ մը նուիրած է Երեւանի Գրականութեան Թանգարանի դիւանին, ուր կը պահուին իր անուանով: Թղթակցութիւններ ունի նաեւ օտար գիտնականներու հետ, ինչպէս են. Sir Chester Bitty, Franklin Murphy, Robert Vosper,

Ernest C. Colwell, Allen Wickgren, Robert Rozenthal, Robert Allison, եւն...:

Առաջին անգամ ծանօթացած եմ Յ. Քիւրտեանին 1948ի սկիզբները. այդ օրերուն ինծի վիճակուած էր, վանքի տպարանապետ Հօր խնդրանքով, «Գորգը Հայոց մօտ» գրքին անուանացանկը պատրաստել. երիտասարդական առաջին աշխատանքս եղաւ ատիկա. այդ շրջանին էր որ վանք այցելեց հեղինակը՝ Յ. Քիւրտեան, եւ առաջին իսկ խօսակցութեան ընթացքին՝ արգիլեց որ «Պարոն» տիտղոսը տամ իրեն. պարզապէս՝ Յարութիւն, ինչպէս միւս տարեց վարդապետները սովոր էին զինք կոչել: Զարմացայ թէ ինչ մեծ յարգանքով կը խօսէր ամէնէն երիտասարդ վանականին հետ անգամ. ու մտերմանալով տակաւին նոր ձեռնադրուած արեղաներուս հետ, հետաքրքրութեամբ հարցումներ կ'ուղղէր թէ ինչ մասնաճիւղ ընտրած ենք, ինչ ծրագիրներ ունինք. եղբայրօրէն կը քաջալերէր մեր առաջին քայլերը ու կու տար օգտաշատ խորհուրդներ: Եւ այդպէս յաջորդաբար, ահա երեսուն տարիէ ի վեր, կը հետաքրքրուի, ամէն անգամ դալուն, վանքին հետզհետէ հասնող երիտասարդ թարմ ոյժերով, սրբազան նախանձախնդրութեամբ մը խանդավառ:

Ու տարիներն անցան միաբան դործակցութեամբ: Յ. Քիւրտեանի ճակատն հետզհետէ լայնցաւ, առաւ սպիտակահեր մարգարէի երեւոյթ, հոգիով միշտ արթուն, ձայնով միշտ հզօր, աչքերով կորովի, ժիր ու աշխատասէր: Տարիներուն հետ աճեցաւ մեր բարեկամական մտերմութիւնը եւ աշխատակցութիւնը, յատկապէս «Բագմավէպ»ի միջոցով:

Կէսօրուան դէմ է ընդհանրապէս՝ որ վանքին մէջ կը լսուի Յ. Քիւրտեանի հնչուն եւ խանդավառ ձայնը. վանականի նման եղբայրօրէն կը մասնակցի մեր ճաշին, Աստուածաշունչի ընթերցման ուշ դնելով մտամոխով, յիշելով մեծանուն մեկնողներն անդարձ, սիրելին Հ. Յովհան Աւգեր՝ հին Աբրահայրը, Ուլուհոճեան Արքեպիսկոպոսը, Հ. Ղեւոնդ Տայեանը, Հ. Եղիա Փէշիկեանը: Ուղեւորութեան մէջ, շատ զգոյշ ու սակաւապէտ է Յ. Քիւրտեան. թէյ մը, քիչ մը պանիր, խնձոր մը. այս է իր ճաշը. երբեմն լոկ զաւաթ մը մածուն. այսքանով միայն կրնանք հիւրասիրել զինք. ու կ'անցնինք սուրճի, «տաք տուն» կոչուած սենեակը: Ծաշարանին մեծ լուսնիէն ետք, հոս է որ կեանք կ'առնէ ամերիկահայը. ազատ, համարձակ, խանդավառ խօսակցութեամբ ու ծիծաղով, եղբայրօրէն մտերիմ: Համակ Հայ Մշակոյթը ոտքի կ'ելլէ հինաւուրց իր դամբանէն, կ'արթննան Իսրայէլ Օրիները, դարձեալ սուր կը շողացնեն Դսեղի Մամիկոնեանները, նորէն փառքի օրեր կ'ապրին մետաքսի հայ վաճառականները կամ Խօջայ Նազարն ու Սաֆարը. կու գան ուրուականները Մանդասարենց կամ Բոլենց դպրոցի մեծ վարպետներուն, ճըշ-

տեղում համար յիշատակարաններ ու թուականներ... եւ ի՛նչ վէճեր, ի՛նչ հակաճառութիւններ, գաղափարի ի՛նչ սքանչելի փոխանակութիւններ «կապերտ» կամ «արկանելի» բառերու իմաստին մասին, Վիշապ գորգի մասին, Եւկլիդէսի երկրաչափութեան թարգմանութեան մասին, զոյգ Երզնկացի Յովհաննէսներու մասին... այդ վարդապետին սենեակի շէնչող ու հայկական մթնոլորտին մէջ, Արարատի փառաւոր պատկերին դիմաց: Այդ պահերուն, իսկական Ակադեմիա մը կը դառնայ այդ փոքրիկ սենեակը, հայ մշակոյթի լոյսով ողողուած, ամբողջապէս:

Տարի մը ամբողջ հայու երես չտեսնողը (Ուիլիթայի մէջ հազիւ քանի մը տուն հայ կայ ու չկայ) կու գայ հաղորդուիլ ամբողջ Հայութեան հետ, այս սենեակի ջերմութեան մէջ, որ Մխիթարի շուշուով է համակուած, ու Երանշնորհ Հիմնադրին դիտնական յաջորդներուն հոգիով կենդանացած:

Կ'անցնինք Խմբագրատուն. պայուսակէն նոր յօդուածներու ծրարներ դուրս կը հանէ Յ. Քիւրտեան, գրախօսականներ. ցաւ էլ յայտնէ որ այս կամ այն գրութիւնը տակաւին չէ հրատարակուած, կարգին կը սպասէ. ծարաւով կ'ողջունէ տպարանին վերջին նորութիւնները: Ժամերը կ'անցնին. կը հասնի երեկոյեան ժամը հինգը. մեկնելու պահն է. «վաղը նորէն պիտի գամ», կ'ըսէ յուզումով, ու վերջալոյսի շողերուն հետ դէպի Վենետիկ կ'ուղղուի մեր սիրելի բարեկամը, նոր ծրագիրներով ու խանդով բեռնաւոր:

Ու դարձեալ կը սպասենք: Մեծ հրդեհէն ետք՝ ցաւակցութեան նամակին մէջ, Յ. Քիւրտեան յոյս կը յայտնէ շուտով ուխտի գալու Մխիթարի Տան, վերաշինութեան աշխատանքներով եռուն մեր փոքրիկ Հայաստանին, Մեծ Սեբաստացիին ծննդեան 300ամեակի պայծառութեան մէջ:

Մինչ այդ, կրկնակի ջերմագին շնորհաւորութիւններով, այստեղ կը զետեղենք մեր անձնուէր աշխատակիցին գործերուն, հրատարակութիւններուն, գրքերուն եւ յօդուածներուն մատենադիտական ցանկերը, որ կ'ուղենք ըլլայ մեր անկեղծ գնահատանքին ու համակրանքին գործնական արտայայտութիւնը:

Հ. ՆԵՐՍԷՍ ՏԵՐ ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՑԱՆԿԵՐ Թ. ՔԻՒՐՏԵԱՆԻ ԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ

ԲԱԶՄԱՎԷՊ

1921 - 1975

ՆԻԻԹԵՐ ՊՈՒԼԿԱՐԱՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Փիլիպէի հայ գեղարուեստը - 1921 թ. 3, էջ 88-89 (Ստորագրուած՝ Յ. Քիւրտեան, Երիզացի):

Պաշկովայի հայ վանքը եւ Գրիգոր Բարուկեան (1084) - 1924 թ. 11, էջ 362-364: Ապրոյ Զելեպի (1620-1670) - 1925 թ. 9, էջ 258-261: 1926 թ. 2, էջ 37-42:

Հայոց գաղթը Կամեմիցէն Ֆիլիպէ (1670-74): Պատմական վաւերագրութեան (Երեմիա Զելեպի Քեօմիւրեանի հեղինակութիւն՝ Ս. Գեորգ եկեղեցւոյ մասին), 1927 թ. 8-9, էջ 237-239: 1929 թ. 11-12, էջ 345-348:

Հայքի Պուլկարիա, սկիզբէն մինչեւ 1700-1927 թ. 11, էջ 330-334:

Պատմութիւն շինութեան Ֆիլիպէի Հայոց Ս. Գեորգ եկեղեցւոյ - 1928 թ. 11, էջ 331-336:

Թաթար Բագարմըֆի հայ գաղութը - 1929 թ. 1, էջ 12-17:

Փ. Պալաւ Ս. Գեորգ եկեղեցւոյ գիրքերը, ճեղագիր յիշատակարաններով - 1929 թ. 2, էջ 40-42:

Տապանագիրք Ֆիլիպէի եւ ուրիշ Պուլկարահայ գաղութներու - 1929 թ. 3, էջ 80-81, թ. 4, էջ 112-116:

Մարտիրոս Ղրիմցի կամ Կաֆացիի տաղերը Թրակիոյ կամ Պուլկարիոյ Հայոց վրայօք - 1929 թ. 9, էջ 283-287: 1930 թ. 3, էջ 114-117, թ. 6, էջ 264-268: Յիշատակարան մը 1677էն Ֆիլիպէի Ս. Գեորգ եկեղեցւոյ վրայօք - 1930 թ. 4, էջ 161-166:

Փիլիպպուպոյտայ հայ գաղութի ծագումը (Հեղ. Երուանդ Եպս. Փէրտահեան, 1929, Կ. Պոլիս, Տպ. Նոր Տառ, էջ 6 + 46 + 2, 3 պատկերք Ֆիլիպպէի): Գրիս. Յ. Ք. - 1931 թ. 12, էջ 543-544:

ՄԻՋՆԱԴԱՐԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Յովհաննէս Երզնկացի - 1929 թ. 6, էջ 166-171:

Նահապետ Քուչակի կամ «Հայրէն»-ներու բուրաստանին առջեւ - 1930 թ. 12, էջ 518-523: